

տօն են ստանձնում մարմնամարդ ուսուցչուհիներ պատրաստելու համար
 դորձ գրած միջոցները և առարկաները բոլորովին նշման են առնում և մարդ
 Մարմնամարդութեան այդ երկու դիմադրող ուղղութիւններին մանուկների
 և հասակաւորների վերաբերմամբ պէտք է աւելցնել նաև դիմադրական
 մարմնամարդութիւն: Քրանկ Պրուսական պատերազմի ժամանակ հետե-
 ւանքները պարզ ցոյց տուին Գերմանացիներին, թէ երկու հաւասար ուժե-
 բի միջոցին միշտ այն կողմն է յաղթող հանդիսացել որ կողմն որ մարմնի
 արագաշարժութեան, ճարպիկութեան, տոկունութեան և զօրեղութեան մէջ
 իւր մարմնապէս քիչ զարգացած հակառակ կողմից զերազանցել է: Այս
 օրուան օրա լաւ կազմակերպած դուելը պէտք ունի քաջասիրտ համբերող
 և ճարպիկ զինուորների: Հենց դրա համար է որ Գերմանիան զինուորներ
 կրթելիս ամենամեծ ուշ է դարձնում մարմնամարդական զարգացման, որով
 և ներկայումս իւր պատերազմական արուեստներով և հմտութեամբ բոլոր
 քաղաքակիրթ ազգերի համար օրինակելի է դարձած:

Սարգիս Տէր Գարրիէլեանց

ԱՇԽԱՏԱՆԻ ԿՒՆԶՈՒԻ

ԵՐ

ՔՆՆԱՌԱՏՈՒԹԻՒՆ

Գրոց և աշխարհիկ լեզուի տիրապետութեան խնդիրը շատուց արդէն
 վերջացած է: Այլ ևս չեն գտնուում նոր լեզուի դէմ մաքառողներ և հին
 լեզուն անուղղման արհամարհողներ: Եթէ գտնուում են դեռ 10 դ կամ
 20 դ անգամ Տելեմաք) կամ մի ուրիշ՝ ճապաղ փիլիսոփայական կամ
 բարոյագիտական գիրք գրաւառ թարգմանողներ, այդ էլ բացառութիւն
 պէտք է համարել և անխառն գրական զրօտանք: Ամենքն էլ ընդու-
 նում են արդէն, որ գրաւառի ուսումնասիրութիւնը անհրաժեշտ է ոչ մի-
 այն կրօնական գիտութեանց և պաշտօնէութեան համար, այլ մանաւանդ
 նոր լեզուի մշակման սատարելու գիտաւորութեամբ: Միւս կողմից նոր լե-
 զուն տիրապետում է թէ գլոբալական դասաւանդութեան և թէ գրակա-
 նութեան բոլոր ճիւղերում: Այսու հանդերձ, պէտք է խոստովանիլ, որ
 դժբաղդարար է թէ մեր միջնակարգ դպրոցներում թող է ընթանում գրա-
 ւառի ուսումնասիրութիւնը, աշխարհաբանի համար էլ, շատ անգամ, ոչ
 միայն ձեռնահաս ուսուցիչներ չկան, այլ յաճախ նաև այդ կարեւորագոյն
 առարկայի համար դասեր չեն նշանակուած: Իսկ գաւառական դպրոցների

աւսումնասիրութիւնը որ անպայման հարկաւոր է բարձրագոյն դասարաններում :), բոլորովին մոռացութեան է տրուած : Այս բոլորից ուղղակի հետեւում է թէ ինչ վիճակումն է լինելու մեր նոր լեզուն : Համրակ թարգմանիչներ, լեզուի ոգի, մատենագիրներ, մեծամասնութիւն են, իսկ քիչ թէ շատ մաքուր և ազգայնապաշտպանները այնչափ սակաւամիտ, որ իսկապէս ճրագով պէտք է փնտռել :

Այս մեծ դժբաղդութեան միակ դարմանը, ամենքն էլ ամեն օր կրկնում են, որ գրականութեան ասպարիզում, քննադատութիւնն է լինելու, իսկ աւսումնասիրաններում՝ լեզուի դասաւանդութեան վրայ լուրջ ուշադրութիւն դարձնելը : Սակայն գործով այդ չենք տեսնում : Սխալը և անճաշակը կրկնուելով հաստատում է և ներս սպրդում գործոցի մէջ, սպառնալով վարակել ամբողջապէս մանկահաս աշխարհիկ լեզուն, որ եւեւապէս մի քանի փոփոխութիւն է փոխանցում իւր փոփոխութիւնը :

Քննադատութեան և ճշգրիտ հայեցակէտի պակասութիւնն է, որ մինչև այսօր էլ տեւում են արեւմտեան և արեւելեան գրական բարբառները, շարունակելով ուրոյն գոյութիւն և սպառնալով գուցէ յարատեւել այդ ուղղութեամբ :

Արչափ էլ որ լեզուն գործարանաւոր մարմին լինելով, բնական օրինաց համեմատ աճի, այսօր ամենայնիւ, պէտք է ուրանալ որ կամքը, այս կամ այն ուղղութիւնը կամ տեսակէտը կարող են աղիւսցնել ինքնուրուշ ունենալ նորա աճելութեան և զարգացման վրայ : Եթէ այսպէս բարձի թողի անենք մեր երկու գրականական լեզուն՝ յաւիտեանս էլ չեն միանալու, և փոխանակ մէկի, ստիպուած ենք լինելու երկու անդաստան մշակել, բարձրացնելով ահագին ուստ, մեր ժողովրդի երկու մասերի մէջ :

Մեր կարծիքով արեւելեան բարբառի « ու » մասնիկը միայն (խօսուած է մի « ու » եւ) բաւական կլինէր միութեան գործը գլուխ բերելու, մնացեալը թողնելով անպաղապէս և քննադատութեան :

Արեւմտեան բարբառով գրողները աւելի հարուստ են բառերի ճոխութեամբ, գեղեցիկ բարդութիւններով, լեզուի կոկոսեմամբ (ֆրանսերէնից թարգմանութիւններ), բայց դժբաղդաբար նոցա շինութեան հիմքը խախուտ է, նոցա լեզուն, ըստ մեզ, նման է մի ճարտարապետական շինուածքի, որ անհաստատ հիման վրայ է դրուած, բայց զարգարուն է դրուագներով : Մինչդեռ արեւելեան բարբառը դրուած է հաստատուն—ժողովրդական կենդանի բարբառի, հիմքի վերայ : Շատ անգամ կոշտ և կոպիւտ, աղքատ բառերով,

(I) Մեք : Մանկ ինքանի բնութիւններում գտնուական բարբառներով յօդուածներ են դրուած ստորին դասարանների համար, որ եւ բոլորովին անպատակ եւ մինչեւ իսկ վնասակար պէտքէ համարել : Առաջին տարուայ ուսումը հիմնուելով անգլիական բարբառի վրայ, իսկոյն եւ եթ պէտքէ անցնի նոր գրականական լեզուին, որին եւ պէտքէ հետեւի, մի երկու տարի յետոյ, գրութաւը, իսկ այլ եւ այլ գաւառական բարբառների ուսումնասիրութիւնը, միայն բարձր դասարաններին է վերադարձնել :

անտեղեակ գրոց ճոխ լեզուին և կարօտ մշակման։ Սակայն պարզ, զօրեղ հոլովումներից յաջողապէս ազատուած և միօրինակութեան մօտեցած։ Բոլորովին անկասկածաբար արարածից, որի բառերը գործածելը, նաեւ ամբողջ ոճերը, ոչ միայն չէ մնասում՝ իւր ազատութեան, այլ և մի նոր ուժ աւելացնում։ Մինչդեռ արեւմտեան բարբառում, ըստ հնացեալ վարդապետութեան, գրաբանի մօտենալը համարւումէ չափ, որով չափւում է լեզուի գեղեցկութիւնը և բնութիւնը։ Օրինակ փոխանակ ասելու, երգինք, ասենք և յն. լաւագոյն է համարւում «երգեմք, ասեմք»։ Ինչի՞նչ, որովհետեւ գրաբանում այդպէս է։ «Այս փոխանակ լեզուի լեզուին ինչ»՝) — որով և ստացւում է ոչ ժողովրդական և ոչ գրոց լեզու, այլ աղջատ և անճաշակ մի խառնուրդ։ «Խոհանոցի գրաբան» ասում են Եւրոպայիք։ Այս իսկ է պատճառը, որ նոր լեզուի մշակման ասպարիզում մենք պէտքէ ձեռք լուանանք և ոչինչ չսպասենք այդ անճաշակ գրաբանեաններից, որոնք ընդունելով հանդերձ աշխարհաբանի օրինաւորութիւնը, գրելով աշխարհաբան, յամառում են սակայն բռնազբօս ձեւեր և ոճեր մտցնել նոր լեզուի մէջ, այսպէս ասած, «նորան բարձրացնել» կամենալով։

Այդ Բնութեան փորձը շատ անգամ կատարուել է, և ես էլ 4—5 տարի երջանկայիշատակ Գաբրիէլ Աբգեպիսկոպոս Այվազեանի առաջնորդութեամբ ենթարկուել եմ այդ փորձին, առօրեայ խօսակցութիւնն անգամ գրաբանի փոխելով, որի միակ հետեանքն է եղել գրաբան սովորելը, բայց և աշխարհաբանի տգիտութիւնը։ Դեռ այս էլ կայ, որ Հանգուցեալը, ինչպէս հին, նոյնպէս և նոր լեզուի մէջ պարագլուխ էր, վկայ նրա Առիւղի հիանալի թարգմանութիւնը։ Մինչդեռ արեւմտեան այժմեան գրողների մեծ մասը բոլորիկ են երկուսիցն էլ։ Ուստի և նոցա գրաբանի գիտութիւնը յանգում է մի քանի «մեների» մի քանի «զայերի» հոլովների և նախդիրների։

Գալով մեզ, արեւելեաններիս, մեզ փրկում է մեր լեզուի կազմուածքը, որ դարերից ի վեր մշակուել է ժողովրդից։ Բայց մեր տգիտութիւնը և գրաբանի անընդելութիւնն էլ անչափ է, որի և հետեանքն է այժմեան մեր գրողների և թարգմանիչների մեծամասնութեան լեզուի նսեմութիւնը, աններելի սխալները, բառերի աղքատութիւնը և նոցա անտեղի գործածութիւնը։

Այնպէս որ՝ ինչպէս արեւմտեաններին հարկաւոր է աւելի ժողովրդական հոգւով ներշնչուիլ և լեզուի հիմնավայր ընդունել գաւառները, արեւելեաններիս էլ անհրաժեշտ է ի մօտոյ ծանօթանալ հին լեզուին, որից և նորի պակասութիւնները լցուցանել։ Հէնց այս ուղղութեամբ, մեզ թւումէ թէ, առաջնորդւում է պ. Փիլիպ. Վարդանեան, իւր թարգմանութեանց մէջ, որ և արժանի են լուրջ ուշադրութեան։

(1) Այս եւ նման նախադասութիւններ, անճոռնի լեզուով գրուած ամբողջ գրքեր, արեւմտեան գրականութեան մէջ, սոյնչափ բազմաթիւ են, որ օրինակներ մէջ բերելն անգամ աւելորդաբանութիւն է։

Արգոյ պարոնը հակառակ արեւելեան գրողների մեծամասնութեան, փորձ է փորձում իւր թարգմանութեանց մէջ, շնորհալով հանդերձ աշխարհիկ լեզուի ոգուց և ընդհանուր կազմածից, օգտուիլ գրարաւոր ճոխութիւնից, ներմուծելով նոր լեզուի մէջ բաղմամբի բառեր և ոճեր, որոնք շատունց գործածութիւնից դադարած են և ընթերցողների մեծագոյն մեծամասնութեան անծանօթ:

Թէ Պ. Աարդանեանցին որչափ է յաջողել այդ օգտակար գործը և թէ ինչ հետեանք պէտք է սպասել այդ ուղղութիւնից՝ հենց այս յօդուածի նպատակն է այդ ցոյց տալ:

Մեր վերեւ ասածից պարզուեցաւ արդէն թէ ինչ հայեցակէտ ունիմ ես նոր լեզուի և նորա զարգացման ճանապարհների վրայօք: Թէպէտ աւելի կարողներին պէտք է վերապահել լեզուի քննադատութեան ծանր խնդիրը, բայց որովհետեւ ոչ ոք ասպարէզ չէ գալիս, ուրեմն և թող ներուի ինձ ձեռնամուխ լինել մի գործի, որի անհրաժեշտութիւնը ամենքին զգալի է:

Եթէ քննադատութեան նկատողութիւնները առաջնորդուին անկողմնապահ հոգւով, միշտ օգտակար են. լինին թէ կուղ ծուռ և սխալ: Սխալը հերքումէ և ուղիղն երևան գալիս: Առաջնորդուելով այս համոզմամբ, բաց ենք անում մենք «Արարատի» մէջ մի նոր էջ. «Աշխարհիկ լեզու և քննադատութիւն» վերնագրով, ուր և մտադիր ենք զբաղուել միշտ նոր նոր գրքերով, քննելով նոցա լեզուն, գործածած բառերն ու ոճերը: Եթէ համարձակում ենք մեր համեստ կարծիքները տպագրութեան յանձնել, այդ գլխաւորապէս այն յուսովն է, որ աւելի հմուտները իրենցը չղլանան:

Այսօր իբրեւ նիւթ ընտրում ենք պ. Աարդանեանի «Հոմերի Իլիականը» արձակ պատմուած Պերդինանդ Հմիդթից. թարգմանութիւն Գերմաներենից (Թիֆլիս 1886): Թուղթը, տիպը, վրիպակների սակաւութիւնը կարող են օրինակելի համարուել: Յովհաննէս Մարտիրոսեանի տպարանը, ուր և տպագրուած է այդ աշխատութիւնը, յայտնի է արդէն իւր մաքուր և գեղեցիկ հրատարակութիւններով:

Ընթերցող հասարակութեան ճաշակը ազնուացնելու և դասական գրուածոց ընթերցանութեան նախապատրաստելու համար ուղիղ ճանապարհը գտել է պ. Փիլիպպոս Աարդանեան, որի համար և մեծ գովասանութեան գտել է: Պարոնի բոլոր թարգմանութեանց մէջ մարդ տեսնումէ ա) ջանք, արժանի է: Պարոնի բոլոր թարգմանութեանց մէջ մարդ տեսնումէ ա) ջանք, թարգմանչի կողմից, ընտիր նիւթ ընտրելու թարգմանութեան համար, բ) ամեն ճիգ թափել գեղեցիկ և որ գլխաւորն է հարկաւոր գործածել, Բառերի և ոճերի աղքատութեամբ գրուածքի միտքը չաղքատացնել, ինչ-պէս թարգմանիչների մեծամասնութիւնն անումէ, նսեմացնելով բնագրի նրբութիւնները:

Ասենք թէ՛ Հմիդթի պատմածը լաւ հայացնելուն մեծապէս նպաստել են նաև մեր ունեցած գրաբառ հոմերականները, որից և մեծապէս օգտուել է պ. թարգմանիչը: Բայց թերեւս այդ իսկ պատճառով, հրաբուխ չէր ելնում

Ինչպէս չափազանց զգուշացանք և արեւ արեւ ծայրայեղութեան հասնող, աշուշտ ի վրայ լեղտի գեղեցիկութեան և հսկայութեան:

Սակայն թէ այս և թէ այն բոլոր մանր ու մունր պակասութիւնները, որոնց մատնանիչ ենք լինելու, շատ հեշտութեամբ կարող են շիտկուիլ: Թարգմանչի գեղեցիկ լեզուին հետ ծանօթացնելու համար, մասնաւորապէս այն ընթերցողներին, որոնք դեռ չեն կարդացել յիշեալ աշխատութիւնը, դնումենք այստեղ մի քանի հատուած, յուսալով շարժել նոցա հետաքրքրութիւնը ամբողջ գրուածքը կարդալու:

—

«Տրոյացիք մի յաղթական և հզօր ազգ էին: Հին ժամանակներում նրանց վրայ իշխում էր աստուածներից սիրուած իմաստուն և հզօր Թագաւորն Պրիամոս:

Մի գիշեր չարագուշակ երազ է տեսնում նրա կինը, իբր թէ նա ծնում է մի մեծ հրդեհ, որից ամբողջ Տրոյան այրվում է: Արականն ամեն կողմից բորբոքուելով բարձրանում են դէպի երկինք, և հոյակապ քաղաքը դառնում է մոխիր և աւերակ:

Սարսափեցաւ այդ երազից Պրիամոս և պատմեց Եղակոսին, որ իւր երազահան որդին էր: Արդին ասաց. «Թագուհին կը ծնէ մի զաւակ, որին սահմանուած կը լինի կործանիչ դռունալ իւր հայրենեաց» (եր. 3)

—

«Ծառաջ քան թէ Ագամեմնոն մի խօսք հանեց բերանից, Իփիգէնիան նրա գիրկն ընկաւ և ասաց. «Ա՛հ եթէ ես կարանայի, Արփէոսի նման, ձայնովս քարեր կակղացնել, այն ժամանակ կը փորձէի շրջել մաքերդ այդ սոսկալի նպատակից: Սակայն թշուառս արտասուքից զատ ոչինչ չունիմ, որ ինձ համար խօսէին: Ահ, հայր իմ, խնայիր կեանքիս արեւն և մի տար ինձ այն աշխարհն իջնելու, որ ծածկուած է ստորեւում: Յիշիր, ինչպէս դեռ մանուկ գոլովս փարվում էի ծունկերիդ, ի՞նչպէս դու վերցնում էիր ինձ գրկիդ մէջ, և ես առաջին անգամ քեզ հայրիկ էի անուանում: Քո և մօրս սիրով սնայ ես և աճեցայ: Քանի՜ անգամ հարցրել ես ինձ. Դստրիկ, երբ կըլինի, որ տեսնէի քեզ երջանիկ կին՝ մարդու գնացած, բախտաւոր: Այն ժամանակ ես մտածում էի, արդեօք ինչպէս կընդունէի, կըպատուէի ծերունի հօրս իմ սեփական յարկի տակ, և ահա այսպիսի բաներ էինք խօսում ապագայի վերաբերմամբ: Եւ արդ դ՛ու ես ուղում մահուան մատնել զաւակիդ: Զէ՛, — չես կարող այդ անել. չես էլ կարող մի այդպիսի վիշտ հասցնել մայրիկիս, որ ծնել է ինձ ցաւերի մէջ: Ա՛հ, հայրիկ, մի սոսկալի բան է մահը, քաղցր է տեսնել արեւի լոյսը» (եր. 25)

—

«Հէնց որ քարոզները հեռացան, Աքիլ թողաւ իւր վրանն և մեկուսանալով բանակից, գնաց նստաւ ծովափի վրայ: Արտասուքը հեղեղի պէս ոռոգում էին նրա աչքերն, և նա լաց լինելով աղաչանք էր արձակում առ դիցուհի մայրն Թէտիս: Եւ ահա կապոյտ ալիքներից մի շամանգաղ բարձրացաւ, և

դուրս ելաւ ծովի չքնաղ դիցուհին։ Արծաթափայլ թեթեւ թաթերն աւազի վրայ դնելով, ընտելաբար նստաւ նա իւր սիրասուն որդեկի մօտ և գորովական հարցմունք արաւ, թէ ի՞նչ էր նրա տրամուլծեան պատճառը։

Դառնապէս յողոց հանեց Աբիլլես և պատմեց Ագամեմնոնի հետ ունեցած չար գժտութեան հանգամանքը։ (Եր. 45)

—

«Այս ասելիս Արամազդ կապոյտ յօնքերով յօժարութեան նշան տուաւ ծովի սիրուն դիցուհուն։ Այդ նշանից աստուածային գլխի վարսերն դէպի յառաջ շարժուեցան և Ոլիմպոսի գագաթները դղրդուեցան։

Այնուհետեւ Թէտիս՝ մի աստղի նման՝ սրտագոհ վայր սլացաւ Ոլիմպոսի բարձունքից դէպի ծովի անդունդը։ Իսկ Արամազդ գնաց մտաւ իւր ապարանքը, և բոլոր աստուածներն երկիւղով ոտքի ելան նրա առջև։ Հէնց որ նա իւր ոսկեփայլ գահը նստաւ, Հերան կանգնեց նրա հանդէպ և դառնապէս կշտամբեց, թէ նա ծածուկ խորհուրդ էր տեսել մէկի հետ։

Արամազդ նրան պատասխանեց. «Թէպէտ և իմ կինն ես դու, բայց և այնպէս շատ կը լինի, եթէ ամեն վճիռներս գիտենաս»։

Հերան ասաց. «Անշուշտ Թէտիս խաբած կը լինի քեզ մի բանով։ Ես հօտեսայ նրա գալն առաւօտեան աղջամիջին, նրա փարուիլը քո ծնկերից, հարկաւ դու խօսք տուիր նրան՝ կործանելու յոյներին և պատուելու Աբիլին»։

Բարկացաւ Արամազդ և ասաց. «Այ թշուառ դու, միշտ կասկած և կարծիք ունիս իմ մասին, թէ և ինձ ոչինչ անել չես կարող»։ (Եր. 48)

—

«Այնուհետեւ զոհարերութեան դիմեցին։ Քարոզները ձեռնալուայի ջուր մատուցին իշխաններին։ Ագամեմնոն դանակն առաւ, գառների գլխից մազեր կտրեց, այդ մազերն իշխանների մէջ բաժանեց և ապա թէ այսպիսի աղօթք արաւ բազկատարած։

«Արամազդ հայր, շքեղդ և վեհաւէտ, և դու, արեգակն ամենատես, ամենադէտ, և դուք, դետեր, և դու, երկիր, որ պատուհասում էք երգմնազանց փատերին, վկայ եղէք մեզ և պահեցէք մեր այս անսուտ երգումը»։ (Եր. 61)

—

«Այն ժամանակ Դիոմեդ իւր հաստ տէգը վարսեց ահեղ Արէսի կշտի մէջ։ Ռազմի աստուածն այնպէս գոռաց, որ տասն հազար զօրականի ձայն հանեց. այդ ահագին աղաղակից երկիր, երկինք դղրդուեցան, երկու կողմի զինուորները սարսափեցան և զէնքերն ձեռքից վայր ձգեցին։ Պարեմէր զինուորները սարսափեցան և զէնքերն ձեռքից վայր ձգեցին։ Այն տեղ աստուածը թուխ ամպերով պատուեցաւ և Ոլիմպոս տարուեցաւ։ Այն տեղ նա Արամազդի առջև չոքեց և բաց վէրքը ցոյց տալով, հառաչեց. «Արամազդ հայր, չե՞ս զայրանում այս չար գործը տեսնելիս»։ Այսպէս ասաց նա և մեղադրեց Աթենասին, որ Դիոմեդի գրգռիչն էր։

Իսկ Արամազդ խոթոտելով նրա վրայ նայեց և ասաց. «Աերջացուր քրթմնջանքդ, ո՞վ յեղափոխ, որ միայն վէճ ես սիրում, եւ պատերազմ»։

Եւ կոխւ. Դու մօրիցդ ես ժառանգել այդ անողորք և բռն ոգին. Հերան էլ չէ կարանուամ մի օր անգամ խաղաղ մնալ. Եթէ որդիս չլինէիր, ես քեզ վաղուց գլորած կլինէի երկնքից. (եր. 84):

« Վարդամատ այդն բացուելուն պէս՝ երկու զօրքն էլ ճակատելու պատրաստուեցան. Փայլակնացայտ պղնձով պատեց իրեն Ագամեմնոն. ոտքերին հագաւ արծաթէ ճարմանդներով զօդուած սոնապաններ, կուրծքը ծածկեց լանջապանակով, որի վրայ քսան հատ փայլուն ծիւեր կային պողովատից և զուտ ոսկուց. Պարանոցի առջևից և ետևից կախուած էին ծիածանի կամարի պէս բազմերանդ վիշապներ. Ուսին ձգեց ոսկեհուռ կապարանի վրայ հաստատուած մի սուսեր. դրա պատեանն արծաթից էր, երախակալն՝ ոսկեկուռ բեռներով զարդարուն. Յետոյ վերցրեց իւր հաստաբետ փահանն, որ գրեթէ լիովին ծածկում էր նրան. Տասն պղնձի շրջան ունէր այդ փահանն և քսան սպիտակ պօրտ, միջինը թխագոյն պողովատից. Վահանի շուրջն պատում էր դժնէհայեաց Գորգոնը, որի գլխին հրացայտ աչքով օ՛եր էին փաթաթուած. Գլխին դրաւ ոսկեձոյլ, ահեղաճօճ գարգմանակով քառախորան սաղաւարտը. յետոյ վերցրեց իւր ամրակուռ գեղարդներն, որոնց պղնձի սլաքները մինչև երկինք էին փայլատակում, և ապա թէ սիգաճեմ՝ դուրս գնաց արքայական վրանից. Հերան և Աթենաս ահեղաշուք թագաւորին որ տեսան, ի պատիւ նրա՝ ուժգնազորդ որոտ տուին երկնքից վայր:

Վեհապետի վսեմ տեսքն և Ոգիսեւ և Դիոմեդ գիւցազների խիզախ գործն այնպիսի եռանդ ազդեցին յոյներին, որ նրանք նորից մարտ մղելու աշխոյժ ստացան. (եր. 131):

« Վայ ինձ, որ անհնարին դառնութեան բռն պիտի յայտնեմ քեզ, ո՞վ սքանչելիդ Աքիլլեոս. Քո սրտակից ընկերն Պատրոկլ պատերազմի դաշտում ընկաւ. Հեկտոր նրա զէնքերը կողոպտեց, և ոյժմ մի ամեհի մարտ է մղւում նրա մերկացած մարմնի շուրջը. »

Աքիլլեոս հէնց որ լսեց այս գոյժը՝ երեսի վրայ գետին ընկաւ. Դառնակսկի՛՛ սրտի ցաւն այնպէս նրան փոթորկեց, որ նա սկսաւ խելագարի նման ինքն իւր դէմ մոլեգնիլ և մազերը փետփետել. Աղախինները դուրս վազեցին և երբ տեսան, որ իշխանը գետնի վրայ թաւալվում էր, և իմացան, որ նրա սիրելի ընկերը չար մահուան զոհ էր եղել, բարձր ողբով ճիչ վերցրին. Յունաստանի ամենամեծ գիւցազնի գեանատարած հառաչելն և ուժգին ցաւից բոլոր մարմնով դղրգուիլը մի սոսկալի պատկեր էր. (եր. 156):

« Հայրը կամենում էր գգուել մանկան, բայց Անդրոմաքէն բռնեց նրան և ասաց, սիրուն աչքերն արտասուալիր. »

« Ա՛յ տարօրինակ մարդ, քաջութիւնդ քեզ անշուշտ սպանելու է. Գէթ այսօր յետ կաց մարտից և գթա՛ գողտրիկ մանկանդ և չարաբաստիկ ա-

աղերսին և հրաման տուաւ Հեփեսոսոսին՝ սանձել գետի մոլեգնութիւնը, Նոյն ժամայն գետեզրի վրայ արփիահրատ հուր բարձրացաւ, և բոցերի ճարակ դարձան ամի մօտ բուսած նշդարիք, մոշենիք, ներգիւնն, կնիւնն և ուռենիք, Գետի աստուածն, այս հրահոսան հրդեհից տաքնապած և տոշորուած, գթութիւն հայցել սկսաւ, Հերան լսեց և շատացաւ Աքիլլեսին ազատելով»։ (եր. 192)։

« Երբ ընթրիքն վերջացաւ, Աքիլլես տրտում տրտում ելաւ վրանից և և գնաց բազմագոշ ծովի եզերքը, Գիշերն արդէն վրայ էր հասել. նա յօգնած հոգւով և մարմնով, մաքուր գետնի վրայ պառկեց, և աչքերն իսկոյն անոյշ քնով գոցուեցան։

Արշալուսին նրան երազում երևեցաւ մի պատկեր, որ թէ ձայնով և թէ դէմքով նման էր Պատրոկլէսին, Պատկերը նրան մօտեցաւ և ասաց.

« Ննջում ես, Աքիլլես, և արդէն ինձ մոռացել ես, Սակայն որչափ էիր ինձ սիրում կենդանեօքս, Ընկեր իմ, շուտ արա, մի գերեզման պատրաստիր ինձ, որ լայնադուռն դժոխքն իջնիմ, Մեռելների ուրուները մերժում են ինձ, թոյլ չեն տալիս, որ գետին մտնեմ, և այսպէս ես վայրայած թափառում եմ, Ե՛կ հրաժեշտի աջ տուր ինձ, քանզի հէնց որ կրակի մատնուիմ, էլ դժոխքից յետ չեմ գալ, Ե՛լ երբէք ընկերներից մեկուսի չեմք նստիլ մենք, միասին մտերմարար խօսակցելով, Դժնի օրհասն ինձ մահուան անդունդի մէջ գլորեց, քեզ էլ, ո՛վ Աքիլլես, վիճակուած է տրոյական պարսպի մօտ մահ գտնել, Մի ուրիշ բան էլ օրտի ասեմ քեզ, սիրելիս, Պատուիրի՛ր, որ իմ աճիւնը քոյինից զատ չըդրուի, Ինչպէս որ անտիական հասակից անբաժան էինք իրարուց, այնպէս էլ մեր ոսկորները թող միասին ամփոփուին այն ոսկեղէն սափորի մէջ, որ շնորհել է քեզ արգոյ մայրդ»։

« Ո՛հ, ընկեր իմ սիրելի», գոչեց Աքիլ, «երգվում եմ լրիւ կստարել, ինչ որ ինձ պատուիրեցի՛ր, Բայց ե՛կ հուպ, մօտեցիր ինձ, որ վերջին անգամ գրկախառնուի՛նք»։

Նա սիրալիր բազուկները կարկառեց, բայց ուրուն յանկարծ անհետացաւ և շչելով գետին իջաւ։

Աքիլլեսի քունը փախաւ, և նա նորից սկսաւ ողբալ Պատրոկլին, նրա կոծից Միրմիդներն էլ զարթեցան»։ (եր. 214)։

« Այն ինչ Աքիլ լուռ նստած էր վրանի մէջ. ընթրիքի մնացորդները գեռ սեղանի վրայ էին, Յունաց դիւցազներից երկուքը՝ Աւտոմեդոն և Ալկիմոս, նստած էին մեկուսի և չէին խօսում, որ մաայլադեմ իշխանի մտածմունքը չխանգարեն։

Ալեղարդ ծերունին անտես մտաւ վրանը, Աքիլլեսի առջև ընկաւ, ծնկերն գրկեց և ձեռքերը համբուրեց։

Մի քանի վայրկեան երկուքն էլ հիացմամբ և ապշութեամբ իրար վրայ նայեցան, ապա թէ Պրիամ սկսաւ աղերսալից ձայնով ասել.

Յիշիր հօրդ, գիցանմանդ Աքիլես, տարիքով ինձ հաւասար ծերունի հօրդ, որ զառամութեան շէմքի վրայ է գտանվում, Գուցէ նա էլ այժմ գրացիներից նեղուած է, և մարդ չունի, որ օգնէր իրեն վտանգի մէջ: Սակայն նա գոնէ քեզնից լուր ստանալով սփոփվում է, և յուսով է տեսնել որդու վերադարձը: Բայց եղունկ ինձ թշուառիս: Ամենաքաջ որդիներիս ռազմը տարաւ: Միայն Հեկտորն էր ինձ մնացել, որպէս սփոփիչ, Հեկտոր որ ամենքիս պաշտպանն էր: Բայց ահա դո՛ւ նրան հանդիպեցար, և մեր երկրի վերամարտկին սպանեցիր: Ա՛հ, առ միշտ կորաւ նա մեզ համար: Եւ ես ահա եկել եմ, ամբաւ փրկանք բերելով, որ մարմինը քեզնից թափեմ, Ա՛հ, ահն ածիր աստուածներից, Աքիլես, և գթա՛ ինձ, հօրդ յիշելով: Ես առաւել եմ կարեկցութեան արժանի, քան թէ նա: Իմ կրած վիշտը դեռ ոչ մի մարդ չէ կրել, զի ահա համբուրում եմ որդուս սպանող մարդու ձեռքը՝:

Այս խօսքերից հօրը տեսնելու մի տրամագին կարօտ զգաց Աքիլես, և և մինչ Պրիամ նրա ոտքերի տակ թաւալուած լաց էր լինում, ինքն էլ փղձկաց դառնապէս, Պելեսին և Պատրոկլին յիշելով: (Եր. 247)

* *

Այժմ գանք մեր նկատողութիւններին:

(Շարունակելէ)

Միաբան

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ Ս. ԷԶՄԻՆԺՆԻ

1886—87 ուս. տմի

1886-ի Սեպտեմբերի 14-ին՝ Խաչվերացի տօնի օրը՝ հրամանաւ Նորին Սրբութեան Գեր. Տ. Մկրտիչ Արքեպիսկոպոսը, զինի Ս. Պատարագի, միաբանական ուխտի հետ ի միասին կատարեց ձեմարանի բացման հանդէսը և ի լուր ամենեցուն Գեր. Տ. Արիստակէս Եպիսկոպոսը կարդաց Վեհ. Հայրապետի սրբատառ Կոնդակը, որով ես վերակոչվում էի ձեմարանիս տեսչութեան պաշտօնին: